

לחישוב הכתובה ולחשיבות הכתובה (תגובה לתגובה)

למקרא תגובתו של הרב גדעון בנימין (צה"ר ה' עמ' 71) על מאמרי בנושא סכום הכתובה (צה"ר די עמ' 57), נראה לי שלא ירד לסוף דעתי. אך מכל מקום – "את והב בסופה".

א. כסף כתובה וכסף קידושין

בכוונה תחילה לא הבאתי את הדיון בערך הכסף לענין קידושין על מקורותיו, מאחר ש"כסף קידושין" וכסף כתובה הם שני נושאים שונים במהותם. "כסף קידושין" יוצר קנין מדעת האישה והאשה, ואילו כסף כתובה יש לו משמעות כלכלית. "כסף פדיון" למעשה שני, לנטע רבעי ולפדיון הבן הוא נושא שלישי, ויש לו רק משמעות הלכתית, לא כלכלית ולא קניינית, לפי מצבנו כיום, אף על פי שביסודו אולי היתה לו גם משמעות כלכלית, ואכמ"ל. לכן, אין מקום לערבב ביניהם, כפי שעשה הרב גדעון בנימין בתגובתו, בפרט לפי מצב הדברים כיום.

ב. שיטת הגר"א

הבה נעשה כדברי הרב בנימין, ונצלול בעומקם של דברי הגר"א שהביא (יו"ד סי' שה ס"ק ד) עד תומם, ונמצא כדברי: "צריך לידע שאין משתנה שיעור הפרוטה וכל המטבעות מימות משה...". כלומר, המטבעות שנקבו חז"ל – כמו הפרוטה – אינם משתנים, שלא כסברת רב יוסף בקידושין (יב, א).

על המטבעות שלנו נאמר בהמשך דברי הגר"א:

ואח"כ התחילו לזייף המטבעות ולתת נחושת בתוכו ונתייקר הכסף עד שבימי מהרי"ל היה זקוק חמישה זהובים... אבל עכשיו שנתקלקלו המטבעות ונזדייפו מאד מאד

לא שערום אבותינו... ומ"מ הכתובה לא נשתנה אע"פ שכותבים זקוקים, מ"מ כל כה"ג אדעתא דמנהגא כמ"ש הרי"ף... ועכשיו אילו היינו באין לשער בכסף המטבע עצמו והנחושת שבתוכו, אף ששוה קצת אין לחשוב כלל,,, כי אינו מספיק להיתוך הכסף מתוכו והוצאתו, וכ"ה ברמב"ם ושאר פוסקים החשבון רק לפי הכסף שבתוכו – היה החשבון רב, אלא שמ"מ יש לחשוב לפי השער, שלוקחין כסף מזוקק ופודיו במטבעות, לא בתורת כסף אלא בתורת שוה כסף, ולכן אינו שוה הפדיון בבי מקומות אף במטבע אחת, רק לפי השער של כסף במטבע ההוא שם.

הנה ברור מסיום דברי הגר"א שמטבעות כסף כבר בימיו לא היו אלא 'שווה כסף', ואין לכסף משמעות נומינלית בימינו, אלא כסחורה. אמנם עדיין בימי הגר"א – ועד ימי החזון-איש וקצת אחריו – עוד היה ערך נקוב למטבעות, באופן שהמדינות התחייבו תמורת המטבע לשער קבוע נקוב בכסף או בזהב לפחות "במקום ההוא שם", "שאין לך בכסף אלא מקומו ושעתו" (ועיי גם באבני מילואים, אה"ע כז, א, בבירור שיטת הרשב"א והריטב"א על "כסף היוצא" בניגוד לשיטת הרי"ף והרמב"ם).

משעה שממשלת ארה"ב הפסיקה, בעשרים השנים האחרונות, לערוב לשער קבוע של 35 דולר לאונקייט זהב – ערבות שהיתה בשעתו העוגן הקבוע של כל המטבעות בעולם – **אין עוד כל משמעות ל"כסף" במטבעות ימינו, שגם במקום אחד הם מתנוודדים בכל יום** (והדולר האמריקאי היום שווה **כעשירית** ממה שהיה בדור הקודם, שכן מחיר אונקייט זהב נע מסביב ל-350 דולר). **אין עוד שום יכולת לקבוע ערך קבוע של כסף, דווקא לפי הגר"א.** לפיכך, בכתובה הולכים בוודאי **לפי המנהג, שעל דעת כן מתחתנים.**

מנהג ישראל הידוע במקומותינו הוא לכתוב בכתובה סכום בעל משמעות כלכלית מכובדת, והמעשיטים כותבים 50-60 אלף ש"ח. כפי שכתבתי, דף ההנחיה של רבני צהר אשר חישוב את סכום הכתובה בחישוב נומינלי כמו בהלכות פדיון, **הוא אשר חרג ממנהג ישראל**, והציב **חידוש בלתי ראוי ומוטעה** לענ"ד, מהסיבות שכתבתי במאמרי (צהר ד'). "הסברות המחודשות" שלי, לא באו אלא **כדי לקיים את המנהג המקובל, שהוא הקובע**, כדברי הגר"א עפ"י הרי"ף (עיי יבמות ריש פ"ז, שהמנהג דוחה דינא דגמרא בנכסים שקיבל בעל מיד אשתו, "הלכך לא מחייב אלא לפום מנהגא").

ג. שיטת הרמ"א

מי שרוצה לסמוך על ההוה אמינא של הרמ"א (אה"ע סו, ג) – שאפשר להקל בכתובה בעקבות חדר"ג, שאסר לגרש אשה בעל כורחה, ולפיכך ממילא אינה קלה להוציאה, כפו שכתב הרב בנימין, ובפרט בימינו כשבתי הדין הרבניים **אינם גובים כתובות למעשה** – מוטב היה לו אילו היה מבקש לבטל כליל את הכתובה ולהחליפה בהסכם ממון עדכני, כפי שהציעו כמה

פוסקים חשובים. אולם כיון שהרמ"א הכריע עפ"י המנהג "ואין לשנות", יש לשמור על תקנת חז"ל כצורתה ולקבוע לה ערך כלכלי, כדי שלא תהפוך ל"אות מתה", ולא יזלזלו בה. כל זלזול שכזה יש בו גם חשש גדול של "חילול השם" – מה תהיה התוצאה אם יאמרו לקהל המתחתנים שסכום הכתובה הוא 2,207 ש"ח? איך יגיבו, ואלו בדיחות נתעבות עלולות להישמע על "מחיר של אשה ביהדות"? זהו הדבר שאותו כתבתי במאמרי הקודם.

ד. כתובה והסכמי ממון

מאותן סיבות יש לעיין בכתובה מכיוון נוסף. במצב המשפטי הקיים, סותרת הכתובה את החוק, שקובע חלוקת רכוש שווה. וכך נוהגים גם בהסכמי ממון רבים, שמומלצים גם על ידי פוסקים חשובים, שמבטלים קודם כל את הכתובה, ובמקומה בא הסכם הממון. לעני"ד, אין לנהוג כך בתקנות חז"ל ובמנהגי ישראל, ויש לקבוע כי כל שתקבל האשה, בכל מקרה של חלוקת רכוש, יבוא בנוסף לכתובה ולא במקומה. לפיכך, אני מציע להוסיף בתנאים המופיעים בכתובות שהותנו בין בני הזוג את המשפט הבא: "בכל מקרה של חלוקת רכוש יקבל כל צד את מה שהביא אתו בעת הנישואין, יחד עם כל מה שיקבל במתנה ובירושה בחיי הנישואין. כמו כן, הכלה תקבל את ערך הכתובה ונוסף עליה ככל שיוסכם ביניהם, עד מחצית הרכוש המשותף שיהיה ברשותם". נוסח זה הוא בעצם הסכם ממון מקוצר-חלקי, אשר מקיים את תוקף הכתובה בתנאים שקובע כיום החק הישראלי, שהם תנאים שבממון.

ה. פסק ההלכה במחלוקת האחרונים

מכיון שהרב גדעון בנימין העלה את שאלת שווה פרוטה בקידושין עפ"י הסמ"ע (חו"מ סי' פח ס"ק ב) והש"ך (יו"ד סי' שה ס"ק א), אתיחס בקיצור גם אליה. ראשית, מי קובע שדברי הסמ"ע והש"ך, וכל הבירור בשיטות הראשונים שבאבני מילואים (אה"ע כז, א), נדחו מהלכה ולא נתקבלו? כלום דברי ערוך השולחן, החזון איש ועוד רבים, די בהם לדחות דברי הסמ"ע והש"ך? ומי שנוקט כשיטת הסמ"ע והש"ך הוא "בניגוד להלכה"? אלה הם דברים תמוהים ביותר. שנית, כבר הראיתי שדברי הגר"א בסופם (יו"ד סי' שה ס"ק ד) עולים דווקא עם הדרך שהצעתי, ולא עם הפירוש המקובל. שלישית, גם שיטת הרשב"א והריטב"א מדברת על "כסף היוצא" בתור ממון, ולא על חישוב קבוע של שווה פרוטה בתור חצי גרגר שעורה כסף (כשיטת הרי"ף והרמב"ם), כפי שעולה מהאבני מילואים (אה"ע כז, א). איך אפשר לטעון ששיעורי המטבעות הם "הלכה למשה מסיני", כאשר נחלקו בהם גם

אמוראים, גם ראשונים וגם אחרונים?
רביעית, דווקא השיטה הנומינלית מובילה לכך ש"לא נמצא ידינו ורגלינו בבית המדרש ולא מחוצה לו". וכפי שהראיתי מדברי הגר"א, אין כיום בשוק אלא "שווה כסף".
 אולם "בני ישראל, אם אינם נביאים הם, בני נביאים הם", ואין אחד בהם שמקדש אשה בשווה פרוטה נומינלי או בקרוב לזה (אלא בקידושי שחוק ח"ו). וכבר **נהגו כל ישראל שמקדשים בטבעת** (כדברי הרמ"א, אה"ע כז, א), **ומזהב**, ואין ישראל נכנסים לספקות בשאלות חמורות כאלה, ב"ה.
 ונראה שאם תתקדש אשה, בעדים וברצונה, במטבע של שקל או עשרה, **כמו** בתפוז או במחט, **הרי זו מקודשת מספק**, כדין מקודשת בתמרה, שמא שווה פרוטה במדי (קידושין יב, א; רמב"ם אישות ד, יט; שו"ע אה"ע לא, ג-ד), **וחייבת גט גמור להתירה לעלמא**, אבל **חייבת להתקדש שנית בטבעת כמנהג ישראל אם רצונה להינשא לו** (כפסק השו"ע שם, וכפי שעולה מדברי הגר"א שהבאתי לעיל).
 ומה שנוהגים בחופות לשאול את העדים אם הטבעת שווה פרוטה, כמנהג הרמ"א (אה"ע לא, ב), זה כדי שלא תהיה מחשבתה על שווי גבוה מידי, ויהיה ספק בקידושין ח"ו. אולם היא הנותנת, שמקדשים בטבעת זהב ולא בשווה פרוטה, ואומרים לעדים שיש בה שווה פרוטה, לצאת מספק, ובה יוצאים ידי שני הקצוות, שווי הטבעות יוצא מכל ספק אפשרי, ועם זה דעתה להתקדש אפילו בפרוטה.

1. מסקנת הדיון

מנהגי הקידושין (בטבעת זהב) ומנהגי הכתובה בסכומיהם פותרים את הבעיות באופן ברור. ישראל, "בני נביאים הם", כמו שאמרו חז"ל.
 בפדיון הקדש, פירות (מעשר שני ונטע רבעי) או בכורות, **יש מקום לחלל על "שווה פרוטה נומינלית"**, כנהוג, מפני ששם יש לכסף אך ורק **משמעות הלכתית, לא דעת קונה ומקנה, ולא ערך כלכלי**. לפיכך יש מקום לומר שאנו נוהגים בענין כזה **בדיוק כמון אבותינו**, שהרי אין אנו פודים שום דבר בשווי או בערכו. לפיכך, חישוב שווה פרוטה עפ"י הרמב"ם **יכול להתאים לפדיון**. לא לקידושין, ובוודאי לא לכתובה. גם כאן, ראוי להחמיר לדעתי, ולקחת בחשבון את השינויים במחיר הכסף ולהכפיל ב-6, כפי שביארתי במאמרי (צהר ד', עמ' 58), כדי להתאים את ערך הכסף ביחס לזהב, לפי מה שהיה בימי חז"ל והראשונים.
 לבסוף – מסתבר, שיש חידושים שמטרתם היא **לקיים מנהגי ישראל ותקנות חז"ל במציאות ימינו**, ויש שמרנות הלכתית, שמטרתה להפוך מנהגים חיים ותורת חיים לטקס פורמלי חסר משמעות או לטכניקה הלכתית, חלילה. במגמה זו ראה רבנו הראי"ה קוק זצ"ל את אחת הסכנות הגדולות ביותר לתורה ולתחיית ישראל (עיי' אורות התורה פרקים ה, ט, יג).

